ning. Denne bedømmelse er uafhængig af Kommissionens vurdering af nævnte godtgørelse i forbindelse med anvendelsen af Fællesskabets landbrugsordninger.

2. Medlemsstaternes udøvelse af deres forbeholdte kompetence på valutaområdet giver dem ikke ret til ensidigt at træffe foranstaltninger, der er forbudt ifølge Traktaten.

3. En støtte skal ikke nødvendigvis være finansieret af statsmidler for at kunne anses for statsstøtte. Artikel 92 omfatter støtte af enhver art, der gives af staterne eller ved hjælp af statsmidler, uden at der er anledning til at sondre mellem, om støtten ydes direkte af staten eller af offentlige eller private organer, som staten opretter eller udpeger til at forvalte støtten.

4. Det kan fremgå af selve de omstændigheder, hvorunder en støtte er blevet givet, at den er egnet til at påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne og fordreje eller true med at fordreje konkurrencen, men det påhviler alligevel Kommissionen at omtale disse omstændigheder i begrundelsen til beslutningen. Kravet herom er opfyldt, når beslutningen indeholder en tilstrækkelig udtrykkelig og udførlig begrundelse, på grundlag af hvilken det kan fastslås, at Kommissionen behørigt har kunnet nå til det resultat, at en rentegodtgørelse af eksportkreditter ved at give eksportører en fordelagtigere stilling i konkurrencen end de øvrige erhvervsdrivende, som ikke profiterer heraf, faktisk kan påvirke samhandelen mellem medlemsstater og fordreje konkurrencen.

RETSMØDERAPPORT

i sag 57/86 *

I — Faktiske omstændigheder og retsforhandlinger

De rentesatser, der var gældende i Grækenland før april 1983 for forretningsbankernes vigtigste udlånstyper var følgende (i %):

Driftslån 21,5,

Investeringslån og lån til forarbejdningsvirksomheder forlandbrugsprodukter 18,5,

Lån til håndværksvirksomheder 14,0,

Eksportlån (præfinansiering og eksportfinansiering) 10,5.

* Processprog: Græsk.

I april 1983 blev den nedsatte rentesats på 10,5% for lån til præfinansiering og finansiering af eksport afskaffet. Ifølge den nye ordning ydes samtlige eksportlån til den normale rentesats for driftslån, der p.t. er følgende (i %):

Lån til industrien 21,5,

Lån til virksomheder, der forarbejder landbrugsvarer 18,5,

Lån til håndværksvirksomheder 14,0.

Eksportøren opnår delvis godtgørelse for rentesatsernes forhøjelse ved rentegodtgørelser ydet af bankerne på 6% af eksportindtægterne, hvis lånet er ydet til en rente på 21,5% og 18% eller på 3%, såfremt lånet er ydet med en rente på eller under 14%.

Rentegodtgørelserne ydes for al eksport, undtagen eksport af olieprodukter. De satser, hvormed de for tiden ydes (på henholdsvis 6 og 3%) blev fastsat under hensyntagen til forhøjelsen af rentesatserne, den gennemsnitlige løbetid for lån til præfinansiering og finansiering af eksport, der for de fleste lån er fra 6 til 9 måneder.

Den nye kreditordning blev indført, uden at Kommissionen forinden fik underretning herom.

Kommissionen besluttede efter at have modtaget en række klager fra private at anmode Den Hellenske Republik om forskellige oplysninger vedrørende ydelse af rentegodtgørelse.

Den Hellenske Republik meddelte ved skrivelser af 16. april og 18. oktober 1984 og 11. marts 1985 fra dens Faste Repræsentation, at den ydede en rentegodtgørelse på 6 eller 3% af lån til eksport af alle græske produkter undtagen olieprodukter.

Kommissionen besluttede straks at indlede den i EØF-Traktatens artikel 93, stk. 2, fastlagte procedure over for Grækenland. Denne procedure førte til vedtagelsen den 13. november 1985 af den omtvistede beslutning. I denne konstateres det, at støtten i form af rentegodtgørelse er uforenelig med Fællesmarkedet, jfr. Traktatens artikel 92, og skal ophæves. Grækenland skulle endvidere senest én måned efter meddelelsen af beslutningen meddele Kommissionen, hvilke beslutninger der er truffet for at efterkomme denne. Beslutningen blev meddelt Den Hellenske Republik ved skrivelse af 23. december 1985.

Den Hellenske Republik har anlagt sag den 26. februar 1986 med påstand om annullation af beslutningen.

Sagsøgeren har den 13. marts 1986 indgivet begæring om udsættelse af gennemførelsen af den omtvistede beslutning. Denne begæring blev afslået ved kendelse afsagt af Domstolens præsident den 30. april 1986.

Domstolen har på grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisførelse.

II — Parternes påstande

Den *Hellenske Republik* har nedlagt følgende påstande:

— Sagen admitteres,

— Kommissionens beslutning nr. 86/187 af 13. november 1985 kendes ugyldig og ophæves,

— Kommissionen tilpligtes at afholde sagens omkostninger.

Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse i det hele for sagsøgerens påstande,

— sagsøgeren tilpligtes at afholde sagens omkostninger, herunder omkostningerne i sagen vedrørende foreløbige forholdsregler.

III — Parternes anbringender og argumenter

A — *Formaliteten*

Kommissionen har ikke fremført formalitetsindsigelser. Den Hellenske Republik kan som adressat for den anfægtede beslutning retmæssigt anlægge annullationssøgsmål, jfr. EØF-Traktatens artikel 173.

B — *Realiteten*

1. Beskrivelse af rentegodtgørelsesordningen

Sagsøgeren bestrider, at der foreligger en overtrædelse af EØF-Traktatens artikel 93, stk. 2, fordi Kommissionen ikke blev underrettet om den ændring, eksportkreditsystemet undergik i april 1983. Sagsøgeren mener oven i købet, at der ikke bestod nogen pligt til at underrette Kommissionen om denne ændring, eftersom der var tale om en foranstaltning, der udelukkende vedrørte kreditpolitikken, og ikke om en støtteordning.

Sagsøgerens opfattelse er nemlig, at der ikke ydes en støtte i form af rentegodtgørelse til de græske eksportører, men at der er tale om en tilbagebetaling af den højere rente, som eksportørerne har måttet betale efter forhøjelsen ifølge den nye ordning af udlånsrentesatserne.

Renteforhøjelsen blev vedtaget med henblik på en forbedring og rationalisering af det tidligere gældende kreditsystem, således at de mange mangler og ulemper i dette system, kunne afhjælpes, det vil navnlig sige anvendelsen af lånene til andre formål end de angivne og den forsætlige udsættelse af hjemtagningen af valuta fra eksportørens side.

Det havde vist sig nødvendigt at ændre kreditsystemet og erstatte det med et andet, der uden konkret at medføre en forhøjelse af de græske eksportkreditomkostninger navnlig skulle fremskynde tilbagebetalingen og omvekslingen til drachmer af valutaindtægterne fra eksporterne. Dette er baggrunden for Den Græske Nationalbanks beslutning om at iværksætte den nugældende ordning, der i tilslutning til en betydelig forhøjelse af

eksportlånesatserne rummer en »tilskyndelse« til hurtigt at betale lånet tilbage, idet den eksportør, der uden forsinkelse indfrier det lån, han har fået, holdes skadesløs for den højere rente, han har måttet afholde som følge af renteforhøjelsen.

Kommissionen har absolut ikke villet tage hensyn til, at den rente, der skulle betales for lånene, var steget eller til grundene for denne stigning, men er ifølge sagsøgeren gået ud fra, at rentetilbagebetalingen til eksportøren udgjorde en rentegodtgørelse. Herved har Kommissionen set bort fra, at tilbagebetalingen af rente ved omvekslingen til drachmer af udenlandsk valuta faktisk havde til formål at fjerne den hindring, forhøjelsen af de rentesatser, der anvendtes på eksportlån, udgjorde.

Kommissionen har med andre ord ikke forstået, at det nye kreditsystem faktisk er et led i valutapolitikken. Det har udelukkende til formål at bidrage til løsningen af de valutariske problemer og vedrører ikke de handelspolitiske problemer i forbindelse med eksport.

Sagsøgeren er af den opfattelse, at den ændrede kreditpolitik ikke vil kunne få indflydelse på de græske eksportvarers konkurrencedygtighed. Forhøjelsen af rentesatserne skulle være fiktiv. Med henblik herpå måtte der gives en udligning for de omkostninger, eksportøren havde, og ydes en »præmie« på 6 eller 3% ved omvekslingen til drachmer af den udenlandske valuta.

Det er sagsøgerens opfattelse, at Kommissionen erkender at have været bekendt med, at rentesatsen for eksportkreditter på tidspunktet for Grækenlands tiltrædelse var fastsat til 10,5%. Kommissionen har aldrig anmodet Den Hellenske Republik om at oplyse, hvorvidt det tidligere system udgjorde en eksportstøtteordning. Kommissionen forsøger nu at begrunde sin kritik af det nye system med, at det tidligere system var udtryk for eksportstøtte. Men Kommissionen kan ikke i dag gøre gældende, at den eksportfinansieringsordning, der var gældende frem til april 1983 var uforenelig med EØF-Traktatens artikel 92.

Sagsøgeren har i øvrigt rejst spørgsmålet om, med hvilken hjemmel Kommissionen kan kræve, at bankernes udlånssatser skal være ensartede for samtlige typer udlån. Efter sagsøgerens opfattelse kan der lovligt ved administrativ anordning fastsættes rentesatser på baggrund af efterspørgslen efter de forskellige typer lån.

Kommissionen har gjort gældende, at der bestemt i det foreliggende tilfælde foreligger en overtrædelse fra sagsøgerens side af Traktatens artikel 93, stk. 3, idet Kommissionen ikke på noget tidspunkt er blevet underrettet om de af sagsøgeren gennemførte ændringer af lånevilkårene for eksportlån i april 1983, og navnlig heller ikke, om den støtte i form af rentegodtgørelse, som bankerne yder udelukkende ved finansiering af eksport til de øvrige medlemsstater.

Det beløb, der tilbagebetales, er hvad enten det betegnes som en rentegodtgørelse (som i den anfægtede kommissionsbeslutning) eller som ristorno af lånets beløb ved omvekslingen af valutaen til drachmer til udligning af den ved renteforhøjelsen fremkomne renteforskel (for at benytte den af sagsøgeren anvendte formulering) i al fald en økonomisk fordel, som de græske banker kun yder i

forbindelse med eksportlån. Denne økonomiske fordel gives med andre ord ikke til samtlige privatpersoner eller virksomheder i det hele taget ved disses låneoptagning af tilsvarende art af erhvervsmæssig karakter i Grækenland, men kun, når det pågældende lån skal finansiere eksporten af græske varer til de øvrige medlemsstater. Netop denne differentiering af udlån, alt efter om der er tale om eksportkredit eller lån til anden erhvervsmæssig virksomhed i indlandet, og som fungerer således, at kun de erhvervsdrivende, der optager lån af den førstnævnte type, opnår en økonomisk fordel, udgør ifølge Kommissionen en eksportstøtte, der er uforenelig med Traktatens artikel 92, stk. 1.

Sagsøgerens argument om, at tilbagebetalingen ved omvekslingen til drachmer af valutaen skal udligne forhøjelsen af rentesatsen fra 10,5 til 21,5% i april 1983, og at denne ydelse er et valuta- og kreditpolitisk middel, savner ethvert grundlag. Ved en sammenligning må man henholde sig til den almindelige markedsrentesats, som de græske banker anvender for lån til lignende erhvervsmæssig virksomhed, f.eks. lån til finansiering af handel i indlandet.

Sagsøgeren har navnlig fremhævet, at Kommissionen aldrig har anmodet om forklaringer, selv om den var bekendt med, at udlånsrenten for eksportlån før ændringen fra april 1983 androg 10,5%, mens rentesatsen for lån til lignende handelsvirksomhed i Grækenland var på 20,5%. Men da Kommissionen ikke havde lejlighed til at undersøge dette eksportkreditsystem ud fra Traktatens artikler 92 og 93, kan man ikke på nogen måde nå til det resultat, at Kommissionen skulle have godkendt eksportkreditsystemet med dets rentesats på 10,5%.

Kommissionen har ikke noget tidspunkt i den omtvistede beslutning og som en begrundelse for denne gjort gældende, at rentesatsen på 10,5% som anvendtes på eksportlån før april 1983 var uforenelig med Traktatens artikel 92, stk. 1. Tværtimod er det sagsøgeren, der har gjort opmærksom på sammenhængen mellem det system, der gjaldt før april 1983 og den nugældende rentesats, idet det hævdes, at tilbagebetalingen på 6 eller 3 er en udligning for renteforhøjelsen fra 10,5 til 21,5%. Det er imidlertid hævet over enhver tvivl, at sagsøgeren nu utilstedeligt forsøger at begrunde en statsstøtte, der er uforenelig med Traktatens artikel 92, stk. 1, med at henvise til en tidligere statsstøtte, der efter al sandsynlighed også har været uforenelig med Fællesmarkedet.

Kommissionen er ved afgørelsen af, om en konkret national ordning udgør en statsstøtte, der er uforenelig med Fællesmarkedet, ikke forpligtet til at sammenligne virkningerne af henholdsvis denne foranstaltning og en tidligere på samme område gældende nationale ordning. Sagsøgerens argumenter om, at den omtvistede tilbagebetaling har virket neutralt i sammenligning med det tidligere gældende system, er derfor ganske irrelevante.

Selv om det antages, at godtgørelsesordningen for eksportører er et valuta- og kreditpolitisk middel i videste forstand, er det utvivlsomt, at denne ordning også er en eks-

portstøtteforanstaltning og derfor en statsstøtte, der er uforenelig med Fællesmarkedet.

Kommissionen har desuden oplyst, at det ikke med den anfægtede beslutning var dens mening at tilpligte sagsøgeren til fremtidigt at anvende en bestemt rentesats for lån til finansiering af eksporten af græske varer til de øvrige medlemsstater.

Kommissionen har derimod krævet, at den rentegodtgørelse, der ydes udelukkende ved eksport af græske varer, ophæves, fordi der hermed foreligger en statsstøtte, der er uforenelig med Fællesmarkedet. Naturligvis vil afskaffelsen af denne støtte uden videre indebære, at der fremtidigt for eksportkreditter skal betales den samme rente som den, der kræves for tilsvarende handelsvirksomhed i Grækenland, altså i handelen på hjemmemarkedet.

Afskaffelsen af rentegodtgørelsen skal med andre ord bringe differentieringen af eksportkreditrentesatserne og rentesatserne for lån til finansiering af lignende handelsvirksomhed i Grækenland til ophør og bringe eksportkreditrenten op på et niveau, som svarer til renteniveauet for lån til finansiering af lignende handelsvirksomhed på hjemmemarkedet.

2. Beviset for, at rentegodtgørelsen har påvirket samhandelen mellem medlemsstater

Ifølge *sagsøgeren* er det klart, at man for at afgøre, om en statsstøtte indvirker på konkurrenceevnen, og i hvilket omfang handelen inden for Fællesmarkedet fordrejes som følge af denne støtte, nødvendigvis må se på de samlede græske udførsler og vurdere den samlede virkning ved en eventuel understøttelse af de græske eksportvarers konkurrencedygtighed på bekostning af de øvrige medlemsstaters handel.

Kommissionens beslutning indeholder ingen oplysninger eller bevisligheder i øvrigt, på grundlag af hvilke det kan fastslås, at den påståede rentegodtgørelse kan have virket til skade for handelen inden for Fællesskabet. Kommissionen angiver i betragtningerne til den omtvistede beslutning intet, der kan bevise om og i bekræftende fald, i hvilken udstrækning samhandelen i Fællesskabet blev forstyrret, og den hverken redegør for eller analyserer de »konkrete vilkår«, hvorunder det omtvistede eksportkreditsystem påvirker samhandelen mellem medlemsstater.

Efter sagsøgerens opfattelse har anvendelse af det nye græske kreditsystem ikke medført nogen stigning i den græske eksport, og der består reelt ingen fare for forstyrrelse af handelen inden for Fællesskabet. Der er derfor ikke i det foreliggende tilfælde grund til at anvende EØF-Traktatens artikel 92.

Kommissionen har heroverfor anført, at sagsøgeren bortser fra den særligt negative virkning, den omtvistede statsstøtte har for de virksomheder i de øvrige medlemsstater, der ikke modtager en lignende statsstøtte og fra den åbenbare forstyrrelse af handelen inden for Fællesskabet, dette giver anledning til.

En statsstøtte, der udelukkende ydes til eksport (i form af rentegodtgørelse eller rente-

ristorno eller på anden måde) kan afgjort og i sig selv fordreje konkurrencen og påvirke samhandelen mellem medlemsstater, idet det til renteristornoen på 6 eller 3% svarende beløb ydes eksportøren, uden at denne præsterer nogen modydelse herfor. Den ved støtten opnåede økonomiske fordel får i sidste instans direkte indflydelse på prisdannelsen i sidste omsætningsled for de eksporterede varer, idet disse gennem prisen bliver mere konkurrencedygtige i forhold til lignende varer hidrørende fra de øvrige medlemsstater, hvor en sådan statsstøtte ikke ydes. Da renteristornoen ydes uden forskel for al eksport af græske varer med undtagelse af olieprodukter, siger det sig selv, at den omtvistede støtte uundgåeligt må påvirke samhandelen inden for Fællesskabet.

Kommissionen gør derfor gældende, at det for så vidt angår statsstøtte af denne art (eksportsubventioner), der omfatter næsten al eksport fra en medlemsstat til udlandet, ikke er nødvendigt ved hjælp af nøjagtige statistiske oplysninger at føre bevis for den påvirkning af samhandelen i Fællesskabet, der følger af denne støtte. I et sådant tilfælde er det tilstrækkeligt i betragtningerne til beslutningen at angive de konkrete omstændigheder, hvorunder støtten er blevet ydet, idet forpligtelsen til at bevise, at samhandelen mellem medlemsstaterne berøres heraf, hermed vil være opfyldt. Denne forpligtelse har Kommissionen bestemt opfyldt ved den omtvistede beslutning.

I øvrigt er det for at bevise, at samhandelen inden for Fællesskabet er blevet påvirket af den omhandlede støtte unødvendigt at bevise, at den samlede eksport af græske varer til de øvrige medlemsstater er steget. Ifølge Domstolens faste praksis er det tilstrækkeligt, at samhandelen mellem medlemsstater kan udvikle sig på en anden måde end det ellers ville have været tilfældet uden den omhandlede støtte.

3. De nærmere detaljer i ordningen for finansiering af rentegodtgørelsen

Sagsøgeren har anført, at det af Den Græske Nationalbank på dennes eget initiativ indførte eksportkreditsystem generelt fungerer på grundlag af investerede bankudlånsmidler og ikke på grundlag af statsmidler, idet rentetilbagebetalingen dækkes af afkastet af udlånsbankernes indskud på termin. Renteristornoen er ikke en rentegodtgørelse til eksport ved hjælp af statsmidler eller obligatoriske udbetalinger fra bankerne, men en tilbagebetaling af de eksporterende virksomheders egne midler, der er blevet indbetalt til bankerne i form af en eksportkreditrente, der skal erlægges med en sats, der er blevet forhøjet med ca. 100%.

Kommissionen har heroverfor anført, at der er tale om den græske stats Nationalbank, der inden for sit virksomhedsområde bringer den græske regerings officielle politik til udtryk. Det må derfor være utvivlsomt, at Den Græske Nationalbank ved indførelsen af renteristornoen på eksportkreditter har handlet på vegne af den græske stat. Den hellenske regering burde under alle omstændigheder have ændret eller ophævet Den Græske Nationalbanks afgørelse herom, hvis den var uenig i denne ydelse af en renteristorno.

Domstolen har gentagne gange fastslået, at Traktatens artikel 92, stk. 1, omfatter alle

former for støtte, der ydes af staterne eller ved hjælp af statsmidler, og at det herved er uden betydning, om støtten ydes direkte af staten eller af offentlige eller private organer, der er oprettet eller udpeget til at forestå administrationen af støtten.

Den Græske Nationalbank er som den hellenske stats nationalbank uden tvivl en institution af den hermed beskrevne art. De midler, som Den Græske Nationalbank overfører til de udlånsbanker, der yder en renteristorno på 6 eller 3%, må derfor bestemt anses for statsmidler. I det foreliggende tilfælde består statsstøtten helt præcist i overførsel af statsmidler fra Den Græske Nationalbank til udlånsbankerne. Disse midler stilles ganske klart til rådighed for disse banker, for at disse hermed kan finansiere ristornoen på lån til eksportørerne.

T. F. O'Higgins
Refererende dommer